

6

Raport Szelepina i zmiany w organizacji

Przyjęcie nowej doktryny dla Bloku Komunistycznego i strategia dezinformacji pociągnęło za sobą szereg zmian organizacyjnych w Związku Sowieckim i w całym obozie. Jak wszędzie, KC KPZR przeprowadził reorganizację służb wywiadowczych i bezpieczeństwa, ministerstwa spraw zagranicznych, innych działów aparatu partyjnego i rządowego, jak również organizacji masowych pod kątem realizacji „nowej doktryny”. Począwszy od roku 1958 dokonano kilku poważnych zmian w samym KC. Powołano nowy departament polityki zagranicznej, który miał nadzorować sprawy zagraniczne i koordynować politykę zagraniczną ZSRR z innymi państwami komunistycznymi. Był on bezpośrednio kontrolowany przez Chruszczowa.

Wprowadzono nowe praktyki związane z mianowaniem ambasadorów w innych państwach komunistycznych. W celu zapewnienia właściwej koordynacji prowadzonej polityki, na stanowiska te powoływano prominentnych członków KC.

Powołany został jeszcze jeden nowy departament Komitetu Centralnego KPZR - *Departament Operacji Aktywnych*. Jego zadaniem była koordynacja programu dezinformacji i prowadzenie specjalnych wspierających operacji politycznych i dezinf-

macyjnych. Początkowo polegało to na przeprowadzaniu tajnych odpraw wyższych urzędników ministerstwa spraw zagranicznych, *Komitetu Informacji* i służb specjalnych. *Agencja Nowosti* została przeorganizowana w taki sposób, aby służyć interesom nowego departamentu.

Ważną zmianą było przeniesienie do KC *Komitetu Informacji*, który dotąd był podporządkowany MSZ. Jedną z jego nowych funkcji było przygotowywanie długoterminowych studiów i analiz dla Komitetu Centralnego. Inną było ustanawianie kontaktów z obcymi politykami i innymi ważnymi osobami, bądź na terytoriach ich krajów ojczystych, bądź podczas ich wizyt w ZSRR, w celu wykorzystania do wywierania wpływu na rządy zachodnie. Jego szefem był Gieorgij Żukow, były oficer sowieckiego wywiadu, który miał wiele kontaktów wśród zachodnich polityków, dziennikarzy i ludzi kultury. Sam był utalentowanym dziennikarzem.

Być może najistotniejszą ze wszystkich zmian były nominacje Mironowa i Szelepina. Mironow był szefem leningradzkiego oddziału KGB. W trakcie pełnienia funkcji, uważnie analizował operację „Trust”, w której leningradzkie OGPU odegrało aktywną rolę. Był przyjacielem Breżniewa i miał do niego łatwy dostęp. Z kolei Szelepin był przyjacielem Mironowa. To właśnie Mironow pierwszy zwrócił uwagę Szelepina na rolę OGPU w okresie NEP-u.

W 1958 roku Mironow i Szelepin omawiali z Chruszczowem i Breżniewem pomysł przekształcenia KGB z typowej tajnej policji w elastyczną, wyrafinowaną broń polityczną, zdolną do odgrywania skutecznej roli w realizacji polityki, podobnie jak OGPU w czasie NEP-u.

Za tę propozycję obaj zostali nagrodzeni stanowiskami w aparacie Komitetu Centralnego. Szelepin został kierownikiem *Departamentu Organów Partyjnych*, a następnie szefem KGB. Mi-

ronow natomiast objął *Departament Organów Administracyjnych*.

Jesienią 1958 roku Prezydium KC przedyskutowało propozycję Mironowa i Szelepina, w kontekście oceny pracy KGB i jej szefa, generała Sierowa. Sierow przedstawił raport dotyczący pracy KGB w kraju i zagranicą, który stał się przedmiotem ostrego ataku. Głównym krytykiem był Szelepin. Według niego, pod kierownictwem Sierowa KGB stało się bardzo efektywną organizacją policyjną, która skutecznie wykrywała i kontrolowała elementy opozycyjne w społeczeństwie oraz agentów Zachodu, wykorzystując do tych celów szeroką sieć informatorów i agentów. Niemniej jednak nie była w stanie wywierać wpływu na wzrost poparcia społeczeństwa czy też na zahamowanie wzrostu niepożądanych trendów politycznych w kraju i zagranicą. Szelepin chwalił sukcesy KGB w zakresie przeświadczenia rządów zachodnich, ale stwierdzał również, że rola KGB była zbyt pasywna i nie zrobiła ta organizacja nic, by wesprzeć strategiczne, polityczne, gospodarcze i ideologiczne starcie z mocarstwami kapitalistycznymi.

Według Szelepina, główną przyczyną nie do końca satysfakcjonującej sytuacji było odejście KGB od tradycji i stylu pracy OGPU z czasów Lenina. OGPU, chociaż był organem niedoświadczonym, miał większy wkład w realizację doktryny politycznej, niż którakolwiek z organizacji następujących po OGPU. Pozytywnymi przykładami miały być organizacje kontrolowane/stworzone przez OGPU, jak „*Zmiana Znaków Drogowych*”, „*Ruch Euroazjatycki*” i „*Trust*”. W odróżnieniu od OGPU, KGB ograniczyła się do pasywnej roli organizacji represyjnej. Metody działania KGB zamiast korzyści przynosiły straty, ponieważ wzmacniały jedynie opozycję i obniżały prestiż reżimu. W najważniejszych sprawach zawodziła współpraca KGB z innymi służbami Bloku.

Szelepin odwołał się do pomysłów Mironowa i powiedział, że KGB powinno zajmować się pozytywną, twórczą aktywnością polityczną pod kierownictwem przywódców Partii. Miała się zwiększyć rola dezinformacji. Związek Sowiecki i inne kraje komunistyczne posiadały duży kapitał wywiadowczy, znajdujący się „w uśpieniu”. W szczególności dotyczyło to agentury KGB wśród sowieckiej inteligencji.

Prezydium postanowiło ocenić nową rolę KGB na XXI Zjeździe KPZR, który miał mieć miejsce w styczniu i lutym 1959 roku. Sowietcka prasa ogólnikowo potwierdziła, że faktycznie miało to miejsce.

Departament Organów Administracyjnych pod kierownictwem Mironowa bardzo zyskał na znaczeniu. Jego zadaniem był nadzór i koordynacja pracy organów odpowiedzialnych za porządek wewnętrzny, takich jak KGB, ministerstwo spraw wewnętrznych, prokuratura, ministerstwo sprawiedliwości i sądy. Mironow został wybrany w celu nadania tym instytucjom takiego charakteru i metod, jakimi cechowały się one w latach dwudziestych, kiedy szefem OGPU był Dzierżyński.

Szelepin został mianowany na szefa KGB w grudniu 1958 roku. W maju 1959 roku odbyła się konferencja wyższych oficerów KGB w Moskwie. Ze strony Prezydium wziął w niej udział Kiri-czenko, obecni byli także ministrowie spraw wewnętrznych i obrony, członkowie KC i około dwóch tysięcy oficerów KGB.

Szelepin wygłosił referat na temat nowych zadań politycznych KGB.¹ Niektóre z jego najważniejszych tez były następujące:

- „głównymi wrogami” Związku Sowieckiego były Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja, Niemcy Zachodnie, Japonia, wszystkie państwa NATO oraz pozostałych sojuszy wspieranych przez Zachód (była to pierwsza taka okazja, kiedy

wymieniono Japonię, Niemcy i mniejsze państwa w dokumentach KGB);

- służby wywiadowcze i kontrwywiadowcze całego Bloku miały zostać zmobilizowane do działań wpływających na stosunki międzynarodowe w sposób wymagany przez nową politykę długofalową, mającą w efekcie na celu destabilizowania „głównych wrogów” i osłabienie ich sojuszy wojskowych;
- wysiłki agentury KGB wśród inteligencji sowieckiej miały zostać skierowane na zewnątrz do obcokrajowców, w celu werbowania pomocników do realizacji celów politycznych;
- nowoutworzony departament dezinformacji miał ściśle współpracować ze wszystkimi odnośnymi komórkami w Partii i aparacie rządowym w całym państwie. W tym celu wszyscy ministrowie w Związku Sowieckim, a także wszyscy pierwsi sekretarze partii w republikach i prowincjach mieli się zapoznać z nowymi zadaniami politycznymi KGB, aby w razie potrzeby móc wspierać jego pracę;
- wspólne operacje polityczne miały być podejmowane z udziałem służb wywiadowczych i bezpieczeństwa wszystkich państw komunistycznych.

Referat kończył się zapewnieniem, że prezydium zaaprobowало nowe zadania KGB, przywiązując dużą wagę do realizacji zadań i było pewne, że kadry KGB zrobią wszystko, żeby zrealizować dyrektywy Partii w praktyce.

Po konferencji w KGB dokonano pewnej liczby zmian organizacyjnych. Powiększono *Zarząd Kontrwywiadu*. Jego trzema głównymi zdaniami były: [1] wpływanie na poglądy obcokrajowców, dezinformowanie ich i rekrutowanie agentów spośród członków ambasad państw kapitalistycznych i krajów Trzeciego Świata, akredytowanych w Moskwie, jak również odwiedzających ZSRR dziennikarzy, biznesmenów, naukowców i uczonych; [2]

przeprowadzanie profilaktycznych operacji politycznych w celu wykorzystania i neutralizacji wewnętrznej opozycji politycznej, zwłaszcza ze środowisk nacjonalistycznych, intelektualnych i religijnych; [3] przeprowadzanie wspólnych akcji politycznych ze służbami innych państw komunistycznych.

Departament D

Kiedy Szelepin tworzył nowy *Departament Dezinformacji* (tzw. *Departament D*) w styczniu 1959 roku, zadbał o to, aby jego praca była skoordynowana z innymi służbami dezinformacyjnymi w machinie partyjnej i rządowej: Komitetem Centralnym, *Komitetem Informacji*, departamentem dezinformacji sowieckiej Służby Wywiadu Wojskowego [GRU] i dwoma nowymi departamentami KGB powołanymi do pracy „*metodami aktywnymi*”. Jeden z nich podlegał bezpośrednio Szelepinowi, drugi zaś *Zarządowi Kontrwywiadu*.

Od samego początku *Departament D* podlegał aparatowi Komitetu Centralnego, który określał jego zadania i cele. Od innych służb dezinformacyjnych różnił się tym, że korzystał z własnych środków i kanałów szerzenia dezinformacji, dostępnych jedynie KGB, przede wszystkim tajnych agentów w kraju i zagranicą, zagranicznych agentów wpływu, z penetracji zachodnich ambasad i rządów, środków (technicznych i innych), do prowokacji określonych sytuacji i wydarzeń jak na przykład incydenty graniczne, demonstracje itd.

Zagwarantowano mu dostęp do wykonawczych komórek rządu i działów Komitetu Centralnego, w celu umożliwienia przygotowywania i przeprowadzania operacji, które wymagały wsparcia aparatu partyjnego i rządowego. Jego najbliższymi współpracownikami w KC były *Departament Organów Administracyjnych* Mironowa, *Departament Międzynarodowy* Ponomarjewa,

Departament Polityki Zagranicznej oraz *Departament Operacji Aktywnych*. Wśród organów rządowych główną rolę odgrywały *Państwowy Komitet Nauki i Techniki* oraz organy planowania. Szczególnie bliska współpraca miała miejsce z departamentem dezinformacji wywiadu wojskowego.

O stanowisko szefa nowego departamentu ubiegało się dwóch doświadczonych kandydatów: pułkownik Fiedosiejew, szef *Wydziału Wywiadu Zagranicznego* Instytutu KGB, który był specjalistą zarówno od wewnętrznych operacji KGB i od wykorzystywania kanałów emigracyjnych do penetracji wywiadu amerykańskiego oraz pułkownik Agajanc, szef *Wydziału Wywiadu Politycznego* w Wyższej Szkole Wywiadu i specjalista od Bliskiego Wschodu (w szczególności Iranu) i Europy Zachodniej (w szczególności Francji). Szelepin wybrał Agajanca.

Na początku istnienia departament składał się z pięćdziesięciu-sześćdziesięciu doświadczonych oficerów wywiadu i kontrwywiadu. Zastępcą Agajanca był pułkownik Grigorenko, specjalista od pracy kontrwywiadu w kraju i operacji emigracyjnych zagranicą. Był doradcą *Węgierskiej Służby Bezpieczeństwa* (AVH) od 1953 do 1955 roku, a potem pracował w *Zarządzie Kontrwywiadu* w kwaterze głównej jako szef departamentu odpowiedzialnego za inwigilację imigrantów i repatriantów. Departament został rozwiązany, gdy Grigorenko przeszedł do *Departamentu D*.

W skład departamentu wchodziłi eksperci od NATO, Stanów Zjednoczonych, Niemiec, Francji, Japonii i innych państw, służb wywiadowczych USA, ruchów pracowniczych w Europie, Stanach Zjednoczonych, Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej, lotnictwa, technologii raketowej i innych dziedzin. Był także specjalista od Izraela, pułkownik Kielin, który jako oficer służb bezpieczeństwa przez dwadzieścia lat rozpracowywał Żydów w Moskwie. Pułkownik Sitnikow był specjalistą od Niemiec, Austrii i

NATO. Pułkownik Kostienko, który w roku 1960 pojawił się w Anglii pod przykryciem dyplomatycznym, był ekspertem od lotnictwa. W rzeczy samej, skład osobowy departamentu pokazywał wyraźnie, że miał on zarówno cele polityczne, jak i wojskowe.

Powstała także złożona z dwudziestu oficerów *Sekcja Dezinformacji* w aparacie KGB w Niemczech Wschodnich pod kierownictwem Litowkina, specjalisty od penetracji zachodnioniemieckich służb wywiadowczych.

Przypis do Rozdziału 6

¹ Autor czytał i analizował raport Szelepina w trakcie swoich studiów w *Institucie KGB*.